

ÇOCUKLARIN OKUL ORTAMLARINDA KORUNMASI

“Okul Sosyal Hizmeti Açısından Bir değerlendirme”

Giriş:

Tarihsel süreçte çocuk ve çocuk sorunları, toplumların önemli sorun alanlarından birisi olagelmıştır. İlk zamanlar çocukların madenlerde, gemilerde çalıştırılması, çocukların terk edilmesi, çocukların meta gibi alınıp satılması, çocukların savaşlarda kullanılması vb. sorunlarla karşı karşıya kalan toplumlar günümüzde çocukları bedensel, ruhsal, psikososyal ve eğitsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen, tüm bir yaşantısını riske eden sayısız sorunla karşı karşıyadır.

Bu sorunlar; “**çalışan çocuklar**”, “**suça yönelen/itilen çocuklar**”, “**suç mağduru çocuklar**”, “**ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuklar**”, “**sokak çocukları**”, “**şiddet mağduru çocuklar**”, “**şiddete yönelen çocuklar**”, “**madde bağımlısı çocuklar**”, “**terk edilen çocuklar**”, “**evden/okuldan kaçan çocuklar**”, “**internet ve sanal kumar bağımlısı çocuklar**” vb. başlıklar altında ele alınabilir. Hangi başlıkta ele alınırsa alınsın, bu çocuklar özünde çeşitli düzey ve ağırlıkta olmak birlikte “ihmal ve istismara” uğrayan çocuklardır. Bu nedenle çocukları her şart ve ortamda, bedensel, psikososyal, eğitsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen tüm faktörlerin ortadan kaldırılması genel olarak aile ve toplumların ortak sorumluluğu altındadır. Özünde ise devletler bu sorumlulukların gerektirdiği rollerini kendi kurumsal yapıları aracılığı ile ulusal ve uluslararası düzeyde “**çocukların her ortam, her durum ve şartta öncelikli olarak korunması, güvenliklerinin sağlanması gerektiği**” temel yaklaşımıyla yerine getirmek durumundadırlar.

Çocukların Korunması:

Günümüzde gelinen noktada çocuk ve çocuk sorunlarının çözümlemesinde uluslar arası düzeyde genel olarak bir görüş birliğinden söz edilebilir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1989 yılında Uluslar arası Çocuk Hakları Sözleşmesinin onaylanması ve izleyen yıllarda bu sözleşmeye dayalı olarak yayımlanan birçok belge gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi ülkemiz iç hukukunda yerini bulmuştur. Tüm bu belgelerin ve iç hukuk kurallarının ortak noktası çocuk sorunlarının çözümünde devletin bir bütün olarak tüm kurumlarıyla sorumlu olduğu gerçeğidir.

Bu hukuksal düzenlemeler hukukun bir alt dalı olarak“çocuk hukuku” olarak yer almakta, hukukun çocuklara özgü bir dalı olarak kabul edilmektedir. Çocuk hukuku, bu kuralları açıklayan, yorumlayan, boşlukları gidermeye yönelik öneriler getiren ve aksayan yönlerine ilişkin eleştirilerde bulunan bir alandır. Bu kurullarla çocuk, saygınlığı, özgürlüğü, özgünlüğü ve gelişme gereksinimi dikkate alınarak özel olarak korunur. Bu kurulların işlevi, güçsüzlüğü ve gelişim gereksinimi göz önünde tutularak çocuğu ailede, okulda, iş yerinde, eğlence yerlerinde, sokakta, mahkemede, ıslahevi ve cezaevinde olmak üzere tüm toplumda koruyup kollamaktır(İnan 1968:10), (Serozan 2005: 2, Akt.Akyüz 2012).

Bu bağlamda çocuk hakları sözleşmesinin en temel ilkelerinden birisi çocukluk döneminin tüm yönleriyle tanımının yapılması ve çocuğun her durum ve koşulda yüksek yararının gözetilmesi ilkesidir. Bu ilkenin toplumsal yaşamda her yönüyle yer almasında devletin tüm kurum ve kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir.

Çocukların gelişim dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları ve bedensel, psikososyal ve eğitsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen çeşitli risk faktörleri onların gelişimlerini ileride telafisi olanaksız etkiler bırakabilmektedir. Bu etkiler aynı zamanda ailede ve toplumda kaçırılan gelişim fırsatları olarak değerlendirilmelidir. Örneğin çocukların eğitim ortamlarında karşılaştıkları risklere karşı yeterince korunamamasını yaratacağı psikososyal ve eğitsel sorunlar bu çocukların tüm yaşantısını etkilemektedir.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin çocukların her türlü suiistimal ve ihmalden korunması ve bunun bir hak olduğu gerçeğinden hareketle, çocukları koruma sorumluluğu doğrudan devlete verilmiştir. Şüphesiz devlet bu sorumluluğunu kurumları ve kamuoyu ile etkin işbirliği ve gerekli eşgüdümü sağlayarak yerine getirebilir.

Çocukların korunması denildiğinde çocukların başta aile ortamı olmak üzere, eğitim, çalışma, sokak, kurum bakımı vb tüm ortamlarda korunması bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu ortamlarda her an karşılaşılabilecekleri olası risk faktörlerine karşı korunmaları temel esastır.

Özellikle kurumların ve bu kurumlarda çalışan profesyonellerin bakım ve gözetimleri altındaki çocuklara karşı görevleri açısından bu durum daha da bir önem kazanmaktadır.

Her kurumun sorumluluğu, çocukların kişisel güvenliğini ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileye tehlikeler ister kurum içinden ister kurum dışından gelsin, temasta oldukları çocukları korumak için ellerinden gelenin en iyisini yapma yükümlülükleri vardır.

En açık ifadeyle, “**çocukların korunması**” her çocuğun kendi güvenliğini, bütünlüğünü, kişisel gelişimini riske eden her türlü tutum, davranış ve eylemlerden zarar görmeme hakkının her ortamda korunması anlamındadır. Bu hak aynı zamanda çocukların yaşamlarını sürdürebilme, bedensel, psikososyal ve eğitsel gelişimlerini yeterli düzeyde sürdürebilmesi için gereksinim duydukları her şeye erişebilme hakkı ile bütün oluşturmaktadır.

Çocukların korunmasında onların yaşamlarını sürdürdükleri ve korunmalarını gerektirecek, risk faktörlerinin ortaya çıkma olasılığı olan tüm ortamlar anlaşılmalıdır. Çocukların korunması konusu;

- Aile içinde korunması,
- Toplum içinde korunması
- Eğitim ortamlarında korunması,
- İş ortamlarında korunması,
- Kurum ortamlarında korunması,
- Adli ve kolluk süreçlerinde korunması,
- İnfaz sürecinde korunması, gibi ana başlıklarda toplanabilir.

Burada özellikle çocukların kendi aile ortamından sonra en çok kaldıkları ortam olması, sosyalleşme sürecini yaşadıkları, eğitim ve kişilik gelişimlerinde etkili süreçlerin yaşandığı bir ortam olması bakımından eğitim ortamları özel bir önem taşımaktadır.

Eğitim ortamlarının temel özelliklerinden birisi çocukların kişisel bağımsızlıklarını ebeveyn otoritesinden yanında yeni “otoritelere”(Eğitimciler, eğitim yöneticileri, eğitim uzmanları vb), karşı ilk deneyimledikleri ortam olmasıdır. Bu nedenle bir geçiş süreci olarak ifade edilmesi gereken eğitim sürecinde, çocuklar açısından onların gelişimlerini riske edebilecek çok sayıda olgudan bahsetmek olanaklıdır.

Bu olgular arasında ailesinde ve okul ortamlarında şiddet(ihmal ve istismara uğrama), yoksulluk, evden-okuldan kaçma, suça yönelme, madde bağımlılığı, anne ve babanın boşanma ve ayrılığı, anne ve babanın kaybı, engellilik durumu, okul başarısızlığı, akran

zorbalığı, kendi kendine zarar verme, intihara girişim ya da intihar ile sosyal istismar olgularından söz edilebilir.

Tüm bu ve benzer olguların çocuklara verdiği zararların önlenmesi, giderilmesi ve sürdürülebilir bir sağlıklı gelişim ortamının oluşturulabilmesi, bu çocuklardan sorumlu olan her düzeydeki profesyonelin, çocukların korunmasındaki temel amacın bilincinde olması zorunludur. Bu amaç doğrultusunda yeterli bilgi, beceri ve yetkinliğe/yeterliliği sahip olmaları, amaca uygun olarak rollerini yerine getirebilmeleri beklenen ve özlenen bir durumdur. Eş zamanlı olarak eğitim yöneticilerinin eğitim ortamında hizmet sunan her kademedeki profesyonelin bilgi, beceri ve yetkinliğini/yeterliliğini sorgulaması, bu alandaki yetersizlikler üzerinde odaklaşması da beklenen bir durumdur.

Yine bu amaç doğrultusunda eğitim yöneticileri etik ve yasal çerçeveyi dikkate alarak çocukların eğitim ortamlarında korunmasında sorumluluğu olan ve belli rolleri üstlenen profesyonellerle devlet örgütlenmesinde yer alan çevre sistemlerdeki yargı ve kolluk temsilcileriyle, eğitimcilerle, doktorlar ve sağlık personeliyle, sosyal hizmet uzmanları ve çocukların ebeveynleriyle anlamlı işbirliğini sürdürebilmelidir.

Okullarda Sosyal Hizmet Uygulamaları

Okul sosyal hizmeti (school social work), tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi farklı alanlarda geniş bir uygulama alanına sahip olan sosyal hizmet disiplininin özel bir uygulama alanıdır. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarı ile sürdürmelerini sağlama gibi hizmetleri yürütmek üzere okullarda yer alan, sosyal hizmetin önemli uygulama alanlarından birisidir(Duman 2000: 35, Akt. Özbesler ve Duyan 2009).

Okul ortamında çalışan sosyal hizmet uzmanları, çocuk ve gençlerin ruh sağlığı gereksinimlerini karşılama, depresyon, okulu reddetme, anksiyete bozuklukları, sınav kaygısı vb. gibi sorunların uygun biçimde ele alınması için okulda psikolojik danışmanlar ve öğrencilerin öğretmenleriyle, okul dışında da ruh sağlığı uzmanları ile işbirliği yaparak sorunları ele alırlar(Özbesler ve Duyan 2009).

Okul ortamlarında sosyal hizmet uygulamaları aynı zamanda risk, koruma ve güvenlik üzerine de odaklanır. Çocuğun aile ortamında ya da diğer sosyal çevrelerde kötüye kullanımı söz konusu ise sosyal hizmet uzmanı bu durumu inceler ve değerlendirir. Sosyal hizmet uzmanları, farklı gelişimsel özellikleri olan çocukların okul ortamında sosyal kabullerinin sağlanması ve korunması için aile, okul ve hastane işbirliğini sağlar. Sosyal hizmet uzmanları, okulda davranış sorunları olan öğrenciler, aile içi sorunların öğrenciye yansıdığı durumlar, boşanma, akran grupları arasında çeteleşmeler, madde bağımlılığı gibi kriz durumlarının tedavisinde de hastane, aile ve gerektiğinde adli kurumlarla işbirliği yaparak sorumluluk alabilmektedir(Özbesler ve Duyan 2009).

Dünyada yüz yıldan bu yana uygulanan “**Okul Sosyal Hizmeti Modeli**” okul ortamlarında öğrenci odaklı, öğrenciyi aile ve sosyal çevresiyle birlikte ele alan, öğrencilerin gerek okul başarılarının yükseltilmesinde ve gerekse bir bütün olarak okulda karşılaştığı temel sorunların çözümlenmesinde etkin rol oynadıkları bilinmektedir.

Örneğin Kanada'nın birçok yerinde öğrenci destek hizmetlerinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Sosyal Hizmet Uzmanları mesleki etik değerleri ve yasal yükümlülükleri çerçevesinde devlet okullarının okul yönetimleri bünyesinde, yönetim kurullarında yer almaktadır. Okul Sosyal Hizmet Uzmanları/Okul Sosyal Çalışmacılarının en az lisans mezunu olmaları zorunludur. Bazı illerde il eğitim müdürlükleri tarafından lisans diploması yanında sertifika istenmektedir.

Okul sosyal hizmet uzmanları okulda ekibin bir üyesi olarak ekibe destek görevi öğrenciler ve aileleri arasındaki ilişkileri düzenlemek, toplum kuruluşları ile irtibatı sağlamak, danışmanlık yapmak, müdahale hizmetlerini sunmaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanları okulun genel işleyişinde ve öğrencilerin akademik performansını artırmak, potansiyellerini güçlendirmek için öğrencilere yardım eder, okulda ekibin bir parçası olarak çalışır.

Okul sosyal hizmet uzmanları;

- Velilere Aile danışmanlığı ve desteği
- Okul yöneticileri, öğretmenler, okul destek personeli ve veliler ile danışma,
- Bireysel Danışmanlık ve öğrencilere destek,
- Ebeveynlerin ve okul personelinin eğitimi,

- Öğrenciler için grup danışmanlığı
- Toplumsal kalkınma programlama;
- Veliler ve okul arasındaki pozitif ilişkilerin geliştirilmesi,
- Ebeveyn ve okul personeli eğitim programları ve sunumlar;
- Veli ve okul arasında köprü;
- Toplum kuruluşlarına sevk işlemleri,
- Öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına göre diğer hizmetleri yerine getirmektedir(
<http://www.casw-acts.ca/en/school-social-work>).

İngiltere Örneği

İngiltere’de çocukların korunması ve refahlarının artırılmasına ilişkin “**çocuk koruma sistemi**” başlığında, 2002 yılında eğitim yasası oluşturulmuştur. “**her çocuk önemlidir**” sloganıyla çıkarılan yeşil bildiri(Green Paper), Çocuk Yasası (Children’s Act-2004) ile çocukların sağlık, güvenlik, mutluluk, topluma olumlu katkıda bulunma, ekonomik refah gibi hakları yasal güvence altına alınmıştır. 2002 yılında oluşturulan bu eğitim yasasıyla çocukların korunmasında okulun geleneksel rolü gözden geçirilerek, okullara yeni sorumluluklar yüklenmiştir(Elmacı 2009).

Bu sorumluluklar beş ana başlıkta düzenlenmiştir;

1. **Güvenliği sağlama:** Çocuğun zarara uğrama ve ihmalden korunması, kazayla yaralanma ve ölümden koruma, yanlış bakım, ihmal, şiddet ve cinsel istismardan koruma, güvenlik ve bakımın sürdürülmesi, zorbalık ve ayrımcılıktan koruma, okul içinde ve dışında suç ve anti sosyal davranıştan koruma.
2. **Sağlık:** Fiziksel sağlık, ruhsal ve duygusal sağlık, cinsel sağlık, sağlıklı yaşam tarzının sağlanması, yasa dışı madde kullanımının önlenmesi.
3. **Başarı:** Erişkinlikteki gerekli becerilerin geliştirilmesi, okula hazırlık, okula devam, okuldan zevk alınması, ilköğretimde ve ortaöğretimde millî eğitim standartlarına ulaşılması, kişisel ve sosyal gelişim, yaratıcılığın geliştirilmesi ve desteklenmesi.
4. **Olumlu katkıda bulunma:** Sosyalleşmenin girişkenliğin desteklenmesi ve anti-sosyal veya şiddet içeren davranışların önlenmesi. Karar verme becerisinin artırılması, iletişim becerilerinin, kendine güvenin, yaşam olaylarıyla başa çıkmanın artırılması kurallara uymanın sağlanması.

5. **Ekonomik iyilik:** Hayattaki potansiyelin ortaya konulmasını engelleyen ekonomik dezavantajın önüne geçilmesi, gelecekteki iş eğitim konularında destekleyici olma, çalışma hayatına hazırlık, gerekli eğitim materyallerinin sağlanması okula kolay ulaşım, ekonomik özgürlüğün kazanılması (Woolmore 2006, Akt. Elmacı 2009).

Türkiye’de Durum

Ülkemizde eğitim kurumlarının çocukların korunmasındaki rol ve yükümlülüklerine ilişkin ayrı bir yasal düzenlemenin henüz yapılmadığı görülmektedir. Ancak okulların yönetimine ilişkin mevzuatta “**Rehberlik, Sosyal Etkinlikler, Okul ve Çevre İlişkileri Rehberlik**” başlığı altındaki “**Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin, Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği**” hükümlerine göre yürütüleceği esas alınmış bulunmaktadır. Buna göre;

1. Çocukların zararlı alışkanlıklardan korunma başlığı altında;

- a. Ortaöğretim kurumlarında güvenli ortamın sağlanmasına yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması, zararlı alışkanlıkların önlenmesi ve öğrencilerin şiddetten korunması amacıyla rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında okul merkezli, temel önleme çalışmaları yürütüleceği,
- b. Bu konuda, okul yönetimi öğretmen, veli, çevre ile işbirliği yaparak gerekli önlemleri alınacağı öngörülmektedir.

2. Kayıt İşlemlerinde;

- a. “parasız yatılılığı kazanan öğrenciler, şehit veya gazi çocukları, son üç ay içinde anne veya babası ölen ya da kamu görevinden dolayı anne veya babasının görev yeri değişen öğrenciler, özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler,
- b. 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında “Koruma kararı verilen çocuklar”, 22 nci ve 23 üncü maddesi kapsamında koruyucu aile yanına yerleştirilmiş çocuklar,
- c. 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 305 inci maddesine göre evlatlık edinme öncesi bir yıllık geçici bakım sürecinde olan çocuklar,
- d. 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında eğitim veya bakım tedbiri kararı verilen çocuklar, 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun çerçevesinde ikamet geçici olarak değiştirilmek zorunda kalınan öğrenciler ve yargı kararına bağlı olan kayıtlarla mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına kayıtlarda adrese dayalılık şartı aranmayacağı.”

3. Öğrenci Velisi:

“5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5 inci maddesine göre hakkında bakım tedbiri kararı ya da 2828 sayılı Kanununun 22 nci maddesine göre koruma kararı alınan çocukların iş ve işlemleri kurum tarafından resmi yazı ile bildirilen kişiler tarafından yürütüleceği”

4. İşletmelerde Mesleki Eğitim Göreceklerin Belirlenmesi:

“Şehit veya gazi çocuklarıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında eğitim tedbiri kararı verilen çocuklar ve 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında koruma altına alınan öğrenciler sıralamaya tabi tutulmaksızın işletmelerde mesleki eğitime gönderilir.” şeklindeki yönetmelik hükümlerinden başka bir düzenlemeye rastlanmamaktadır.

5. Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği

- a. Bu yönetmeliğe göre İl ve İlçelerde açılan “Rehberlik ve Araştırma Merkezleri”nin özellikle öğrencilerin başarı durumlarının belirlenmesi ve öğrenci başarı düzeylerinin yükseltilmesi başta olmak üzere dolanımlı olarak çocukların korunmasında rol aldıklarından söz edilebilir.
- b. Bu yönetmeliğe göre merkezlerde;
 - Koordinatör Psikolojik Danışman,
 - Rehber Öğretmen (Psikolojik Danışman),
 - Sınıf Rehber Öğretmeni,
 - Psikolog,
 - Psikometrisi,
 - Eğitim Programcısı,
 - Özel Eğitimci,
 - Çocuk Gelişimi ve Eğitimcisi,
 - Sosyal Çalışmacı gibi profesyonellerin yer aldığı görülmektedir.
- c. Yönetmeliğin 12 Maddesinde yer alan “Öğretim Kademelerine Göre Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri” Başlığında;
 - Okul öncesi eğitim ve İlköğretimde hizmetler genel olarak; öğrencinin kendisi, öğretmeni/öğretmenleri ve ailesi tarafından yetenek, beceri ve diğer özelliklerinin fark edilmesine, öğrencinin yetiştiği ortamın iyileştirilmesine, bireysel ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesine, etkili öğrenme ve çalışma becerileri ile motivasyonlarının artırılmasına,

ilköğretim sonrası eğitime ve orta öğretime devam edemeyecekler için mesleğe yönlendirmeye yöneliktir.

- Orta öğretimde ise hizmetler genelde; üst öğrenime, meslek alanlarına ve mesleğe yönelmede, etkili öğrenme ve çalışma becerileri geliştirmede, meslekler ve gerektirdiği özellikler ile meslek ve çalışma yaşamı konusunda bilinçlendirmede, bireysel özelliklerini değerlendirip farkındalık düzeyini geliştirmede, bireysel ve sosyal gelişimin sürdürülüp yetişkin yaşamına hazırlanmada yoğunlaşır. Orta öğretimdeki hizmetlerde okul türlerine göre gerekli uyarlamalar yapılır. Yaygın eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri genelde kursiyerlerin mesleğe ve işe yönlendirilmesini, iş yaşamına hazırlığı, bireysel ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesini kapsar.
- Örgün ve yaygın eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde, sorunlara erken müdahale ve “Özellikle sorunun oluşmamasına yönelik gelişimsel, koruyucu yaklaşım esastır” denilerek çocukların korunması kapsamında değerlendirilebilecek olgulara yer verildiği görülmektedir.
- d. Ancak tüm bunlara rağmen çocukların eğitim ortamlarında çocukların etkin olarak korunmasını sağlayabilecek, eğitim ortamlarına bütünleşmiş yapısal bir mevzuattan söz edilemeyeceği bir gerçektir.
- e. Bu yönetmelikte dikkat çeken önemli bir konu Sosyal Çalışmacı(Sosyal Hizmet Uzmanı)’nın mesleki formasyonu açısından çok yüzeysel ve sınırlayıcı bir düzenlemenin yapılması, özellikle “çocukların eğitim ortamlarında korunmasındaki rollerinden” hiç bahsedilmemesi düşündürücüdür.

Ülkemizde henüz “**Eğitim ortamlarında bir sosyal hizmet**” uygulamasından söz edilememektedir. Ancak, gerek yargı ve infaz sürecindeki çocukların eğitim sürekliliğinin sağlanmasında ve gerekse 5395 sayılı çocuk koruma yasasına dayanarak uygulanan “**eğitim tedbiri**” kararlarında Sosyal Hizmet Uzmanları etkin olarak yer almaktadırlar. Bu süreçlerde Sosyal Hizmet Uzmanlarının sadece eğitim tedbirinin gereğini yerine getirmekle kalmayıp gerekli mesleki çalışmaları okul yönetimleri, rehberlik araştırma merkezleri ve milli eğitim müdürlükleriyle ile işbirliği içerisinde yerine getirdikleri düşünülebilir.

Okul Çağı Çocukları ve Risk Ortamlarından Örnekler

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse okul ortamlarında karşılaşılması olası risk faktörleri arasında;

- Okul devamsızlığı,
- Okuldan(evden) kaçma, okul terk, okul bıraktırma,
- Okul başarısızlığı,
- Ebeveyn yoksunluęu,
- Madde bağımlılığı,
- Gençlerde cinsel davranıřlar/hamilelik/ebeveynlik,
- Engelli olma durumu,
- Çocukların okulda ve ailede ihmal ve istismara uğraması
- Evde-okulda çocuklara karşı şiddet,
- Okul iklimi
- Dışa dönük davranış sorunları
 - şiddet,
 - Zorbalık,
 - Akran cinsel tacizleri,
 - Suça yönelme,
- İçe dönük davranış sorunları
 - Endiře ve korku,
 - Yalnızlık ve utangaçlık,
 - Yas tutma(acı çekme),
 - Depresyon,
 - Suicide girişim, vb. ayılabilir.

Unicef'in 2012'de yaptığı Türkiye'de çocuğun durumu analizine göre başta kızlar olmak üzere kimi çocuklar, yoksulluk ve/veya çocuk işçiliği, muhafazakâr toplumsal normlar, ev içi sorumluluklar, beklenti düzeylerinin düşüklüğü veya uyum sorunları gibi nedenlerle ilkokuldan ayrılmakta ya da okullarına düzenli devam edememektedir(Unicef, 2012).

OECD'nin PISA 2012'den yola çıkarak hazırladığı okula gitmeme verilerine göre 'iki hafta içerisinde okula en az bir kez gitmeyen öğrencilerin oranı' yüzde 54.2. OECD ortalaması yüzde 14.5'dir.

Çocukların dışarıda çalışma veya evde iş yapma zorunlulukları ya da şevksizlik gibi nedenler yüzünden okul devamsızlığı da yaygın bir olgudur(Unicef, 2012).

Yaslarına, cinsiyetlerine ve toplumsal konumlarına bağlı olmak üzere erkek ve kız çocukların çoğu su veya bu şekilde şiddete, istismara, sömürüye veya ihmale maruz kalmaktadır. Şiddet, evde, okulda veya toplumun içinde yetişkinler veya diğer çocuklar tarafından uygulanmaktadır. Özellikle kız çocuklara yönelik cinsel istismar haklı olarak kamuoyunda ciddi kaygılara yol açmaktadır. Ancak, bu sorunlarla henüz tam olarak yüzleşildiği, gerekli önlemlerin alındığı söylenemez(Unicef, 2012).

Madde Bağımlılığı: 2011 yılında ise TUBİM tarafından 2011-2012 öğretim yılında lise 2. sınıflarda eğitim gören toplam 11.812 kişiyi kapsayan araştırmaya göre öğrencilerde herhangi bir yasa dışı bağımlılık yapıcı maddenin en az bir kere deneme oranı % 1,5 olarak bulunmuştur. Bu oran erkeklerde % 2,3, kızlarda % 0,7 olarak hesaplanmıştır Maddeyi ilk kez kullanma yaşı ortancası 14,00'dür(Özmen, F., Kubanç, Y. 2013)

Okulla İş Arasında: Pek çok genç açısından, okuldan işe geçiş zorlu ve uzun bir süreçtir. Herhangi bir gün itibarıyla, Türkiye'de gençlerin %30'u ne eğitimdedir ne de çalışmaktadır. Bu, uluslararası standartlara göre çok yüksek bir orandır. Söz konusu oran, okulu erken bırakma ve/veya işgücüne hiçbir zaman dâhil olmama eğilimleri nedeniyle kızlar arasında daha da yüksektir(Unicef, 2012).

Okullarda Şiddet ve Suça Yönelme: 2011 yılında ise TUBİM tarafından 2011-2012 öğretim yılında lise 2. sınıflarda eğitim gören toplam 11.812 kişiyi kapsayan araştırmaya göre öğrencilerde herhangi bir yasa dışı bağımlılık yapıcı maddenin en az bir kere deneme oranı % 1,5 olarak bulunmuştur. Bu oran erkeklerde % 2,3, kızlarda % 0,7 olarak hesaplanmıştır Maddeyi ilk kez kullanma yaşı ortancası 14,00'dür(Özmen, F., Kubanç, Y. 2013)

Ana baba bakımından yoksun çocuklar: Kurumlarda bakım yaklaşımından uzaklaşılmasına ve aile bakımına ağırlık tanınmasına karşın, ana babaları olmayan, çocuklarına bakamayacak veya buna isteksiz durumdaki ana babaların çocuklarına sağlanan bakımın kalitesine ilişkin kaygılar zaman zaman dile getirilmektedir(Unicef, 2012).

2004 yılında İstanbul'un 15 İlçesinde rastgele seçilen 43 okulda 3483 Lise 2. Sınıf öğrenci üzerinde "okullarda gözlenen suç ve şiddetin yaygınlığı" konusunda yapılan bir araştırmaya göre(Öğrencilerin % 45.5'ini kızlar, % 54.5'i erkekler); Araştırma grubunun yarısına yakını en az bir kez fiziksel kavgada bulduklarını deklare etmişlerdir(Ögel, K. ve Ark.2006).

Yine bu araştırmaya göre; Kavgada yaralandığını ifade edenlerin oranı %15.4, hayatı boyunca en az bir kez başkasını yaralayanların oranı %26.3, çalışmaya katılanların % 10'u çeteye girdiklerini ifade etmişlerdir.

Bu araştırma raporuna göre suç işlemeye yol açan etmenler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Çocukların davranışlarını ve dürtülerini kontrol etmekte zorluk yaşaması ve düşünmeden hareket etmeleri,
- Hayal kırıklığına karşı toleranslarının düşük olması ve bir engellenmeyle karşılaştıkları zaman bununla nasıl başa çıkabileceklerini bilememeleri,
- Sosyal becerilerinin zayıf olması ve sorunları ve çatışmaları çözmeye, öfkelerini kontrol etmeye ve iletişim kurmada sorunlar yaşamaları,
- Ailelerin çocukların eğitim yaşamını ihmal etmesi,
- Ailenin çocuğa olan ilgisinin zayıflığı ve çocuğun yaşamını takip etmekte başarısız olması,
- Ailenin tutarsız ve sert disiplin uygulamalarında bulunması,
- Ailede iç çatışmanın olması, ev içinde şiddetin ve istismarın varlığı,
- Çocuklarda madde kullanımı ve depresyon belirtileri olması, bunların bedensel ve ruhsal sağlıkları üstündeki olumsuz etkileri(Ögel, K. ve Ark.2006).

Söz konusu araştırmanın lise öğrencileri arasında yapıldığı düşünülürse okul ortamlarında suça yönelen bu çocuklara başta sosyal hizmet sunumu olmak üzere profesyonel hizmetlerin sunumunun önemi açıkça görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim İstatistiklerine göre (2013-2014) öğretim yılında parasız yatılı öğrenci sayısı: 307.552, pansiyonda kalan öğrenci sayısı: 319.725(Erkek-179.889, Kız-139.836)'dir. Bilindiği gibi kurum bakımı, yatılı okullar ve pansiyonlar çocukların ihmal ve istismarı açısından riskli ortamlardır. Asıl olan çocukların ailesi yanında kalmalarıdır. Bu

nedenle yatılı okullar ile pansiyonlarda kalan çocuklar ailelerinden uzakta kalmakta ve daha çok psiko sosyal desteğe gereksinim duymaktadırlar.

Ülkemiz genelinde hukuk mahkemelerinde 2010 yılında açılan 1.456.952 davadan 201.053'ünün, yine hukuk mahkemelerinde 2011 yılında açılan 1.443.385 davadan 200.767'sinin konusu boşanmaya ilişkin davalardır. Tük verilerine göre 2012 yılında aile mahkemelerine gelen dava sayısı 315.755'tir. Bu rakamlar bize boşanma ve ayrılık gibi önemli bir sosyal sorunun çerçevesi hakkında bilgi vermektedir. Şüphesiz bu önemli sosyal sorunun odak noktasında çocukların olduğu da bir gerçektir ve bu çocukların bir bölümü okul çağı çocuklardır. Bu çocuklar açısından çoğu kez travmatik sonuçlar doğuran bu süreçlerde bakılması, gözetilmesi, gerekli destek hizmetlerinin sunulması eğitim ortamların da daha da bir önem kazanmaktadır.

TABLO1.Geliş Nedenine Göre Güvenlik Birimine Gelen Veya Getirilen Çocuklar:

YIL	2009			2013		
	A	B	C	A	B	C
A. Toplam - B. Erkek - C. Kadın						
Geliş nedeni /Toplam	151 961	109 591	42 370	273 571	187 696	85 875
Suçta sürüklenme	68 344	61 151	7 193	115 439	102 350	13 089
Kabahat işleme	320	275	45	551	488	63
Terk	48	23	25	42	15	27
Evden kaçma	3 195	1 381	1 814	2 821	1 209	1 612
Buluntu	1 669	1 162	507	1 732	936	796
Kayıp (Bulunan)	5 081	2 018	3 063	16 218	6 421	9 797
Mağdur	61 645	34 776	26 869	121 717	66 353	55 364
Madde kullanımı	373	351	22	230	201	29
Sokakta çalışma	3 579	3 078	501	1 574	1 327	247
Sokakta yaşama	16	16	-	15	12	3
Kanunsuz çalışma	9	8	1	19	12	7
Bilgisine başvurma	2 363	1 679	684	8 588	5 486	3 102
Okula gönderilmeme	1 190	423	767	123	51	72
Kurumdan kaçma	827	462	365	1 093	556	537
Diğer	3 302	2 788	514	3 409	2 279	1 130

Not. Kayıp çocuk bilgisi, hakkında resmi olarak kayıp müracaatı yapılan ve güvenlik birimleri/vatandaş tarafından bulunarak güvenlik birimlerine getirilen çocukları; buluntu çocuk bilgisi, hakkında resmi olarak kayıp müracaatı olmayan ve güvenlik birimleri/vatandaş tarafından bulunarak güvenlik birimlerine getirilen çocukları kapsamaktadır(Tük 2013).

Tük verilerine göre(2013), güvenlik birimlerine gelen çocuk sayısı toplam; 273.571'dir. Bu çocuklardan güvenlik birimlerine geliş/getiriliş nedenleri 115.439'u "suça sürüklenme", 2.821'i "evden kaçma", 230'u "madde kullanımı", 1.574'ü "sokakta çalışma" olarak görülmektedir(Tablo:1). Bu çocukların yüksek oranda okul çağı grubunda olduğu büyük bir olasılıktır.

“Ülkemizde, Çocuk Hakları Sözleşmesinin onaylanması ve yasal çerçevenin oluşturulması ne kadar önemliyse de uygulamaya aktarılmasında ve eğitim politikalarına yansımada sıkıntılar olduğu da bir gerçektir. Tunç’un (2008) araştırmasında ÇHS’ nin çocuklara tanıdığı korunma haklarının eğitim politikalarına yansıma düzeyi çocukların istismar ve ihmalden korunması ve okullarda suçun önlenmesi iki alt boyutunda ele alınmış ve buna göre istismar ve ihmal boyutunda mevzuatın yeterli ancak bunların uygulamada iyi işlemediği tespitinde bulunulmuştur. Okulda suçun önlenmesi boyutunda ise politikaların önleyici olmaktan çok ceza yönelimli olduğu tespitinde bulunulmuştur. Görüldüğü üzere yasal boyutta ÇHS ile uyumlu düzenlemeler yapılıyor olsa da uygulama boyutunda sorunlar yaşanmaktadır. Sorun mevzuattan öte mevzuatın uygulamasındaki eksikliklerdir(Uğurlu ve Gülsen 2014).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından yaptırılan “Türkiye’de 2006-2010 Yılları Arası Kayıp Çocuk Sorunu Ve İlgili Risk Faktörlerinin İncelenmesi - Saha Araştırması’na göre (Kasım 2010) Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre aileden, kurumdan ve çalışma ortamından kaybolan çocuk sayısı 2455’tir(Tablo 2.).

Tablo 2.EGM kayıtlarına göre 1 Ocak 2006-12 Nisan 2010 tarihleri arasında ailelerinden kaybolduğu ya da kurumdan izinsiz ayrıldığı ihbarı yapılan çocuklardan çalışmaya dâhil edilen ve anketleri tamamlanan çocuk sayısının cinsiyete ve kayıp türüne göre dağılımı(Mayıs 2010).

	Halen arıyor	Bulunmuş	Çalışmada kayıp olarak gidilen, ancak bulunmuş olduğu saptanan	Toplam tamamlanmış (analize dahil edilen) anket sayısı
Aileden olan kayıp				
Erkek	101	485	94	680
Kadın	184	610	230	1024
Toplam	285	1095	324	1704*
Kurumdan izinsiz ayrılan				
Erkek	156	107	36	299
Kadın	283	105	64	452
Toplam	439	212	100	751
Çalışılan Çocukların Tümü:				
Erkek	257	592	130	979
Kadın	467	715	294	1476
Toplam	724	1307	424	2455
Anketlerin Tamamlanma Oranı				
	1148/1469 %78,1	1307/1469 %89,0		2455/2938 %83,6

*Bu grupta yer alan bir kız çocuğun kayıp tarihindeki yaşı saptanamadığı için, yaş ile ilgili analizlerde bu kişi kapsam dışı kalmıştır.

Bu araştırma raporu sonuçlarına göre, “gerek ailesinden kaybolan, gerekse yaşadığı kurumdan izinsiz ayrılan çocukların yarısından fazlasında bulunma sonrası davranışlarında daha öncesine kıyasla değişiklikler olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, kayıp sonrası bulunmuş tüm

çocukların, aileleri ve sosyal çevreleri de içine alınacak şekilde ruhsal açıdan incelenmesi, desteklenmesi ve örselendikleri alanlara yönelik “kişiyeye özel” bakım almasının önemine işaret eder. Bu destek mekanizmasının işleminde aile-okul-sosyal hizmetler-kolluk kuvvetleri-sağlık-yerel idareler iş birliği içinde hareket ettikleri ölçüde başarı artacak, çocuğun (fiziksel/ruhsal ve sosyal) sağlığına kavuşması ve topluma kazandırılma süreci hızlandırılacaktır” ifade edilerek çocukların korunmasında kurumsal işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çocukların korunmasında aile ve okul sistemi en öncelikli kurumsal sistemlerdir. Denilebilir ki çocukların korunmasını gerektirecek tüm olası riskler yoğunlukla bu iki sistemde ortaya çıkmaktadır. Bu sisteme sokak, çalışma ortamları, vb. diğer sosyal ortamlar da eklendiğinde çocukları kuşatan risk ortamlarında çocukların korunmasında kurumlar ve bu kurumlarda görev alan profesyoneller görevlerini yerine getirebilmekte midirler? Bu önemli bir sorudur. Görevlerini yerine getiremiyorlarsa hangi nedenlerle bu görevler yerine getirilememektedir.

Burada üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu okul yönetimlerinin, eğitim profesyonellerinin “**çocukların korunması**” bağlamında rollerini tam olarak yerine getirip getiremedikleri konusudur. Bu çocukların güvenlik birimlerine geliş nedenleri ne olursa olsun çocuk hakları ve çocukların korunması açısından önemli rol ve sorumluluğu bulunan “eğitim sistemi” rollerini “**hesap verebilirlik**” anlayışıyla sorgulamak zorundadır. Yukarıda ifade edilen örneklerden de anlaşılacağı üzere çocukların korunmasına ilişkin hangi hukuksal düzenleme yapılırsa yapılsın, çocukların korunmasından sorumlu kurum ve kuruluşların bu rollerini tam olarak yerine getiremedikleri açıkça görülmektedir.

Çocukların korunmasında rol alan tüm mesleklerin yanında, doğrudan insan haklarına dayalı işlevselliği açısından bakıldığında sosyal hizmet mesleği doğal olarak çocuk hakları bağlamında çocukların en temel haklarının savunulmasında, onların korunmasında, onların gelişim ve güvenliklerini riske atan faktörlerin ortaya çıkartılması, bütünlük ve güvenliklerinin sürdürülebilir bir güvenceye kavuşturulmasındaki anahtar role sahiptir. Bu durum çocukların korunmasında aktif olarak görev alan Sosyal Hizmet Uzmanlarının uygulamalarında açıkça görülmektedir. Sosyal Hizmet Uzmanları aynı zamanda ekip çalışması aşamalarında, sorun odaklı görev yapan, araştırmacı, kolaylaştırıcı, birleştirici ve

aktivatör özellikleri olan, yönetsel süreçlere pozitif katkı sunan, yöneticilerin zorlukları aşmasında katkı sunan, grup liderliğini rolünü iyi beceren özelliklere sahip profesyonellerdir.

Sonuç olarak çocukların eğitim/okul ortamlarında korunmasında anlamlı roller üstleneceği açık olan Sosyal Hizmet Uzmanları “**okul sistemi**” içerisinde hak ettiği yeri almalıdır. “**sistemde yer alma**” klasik “**kamu istihdamı**” kısır döngüsü perspektifinde değil, bir bilim dalı ve bir meslek olarak sosyal hizmet mesleğinin gerektirdiği bilimsel, hukuksal ve mesleki etik değerleri perspektifinde yer almalıdır.

Bu nedenlerle Milli Eğitim Bakanlığının eğitim yönetimine ilişkin yürürlükteki mevzuata Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk hukukunun yüklediği rollerin entegre edildiği bir yapılanmaya gitmelidir. Bu yeni yapılanmada Sosyal Hizmet Uygulamaları ile Sosyal Hizmet mesleği de hak ettiği yasal çerçeveye kavuşturulmalıdır.

Dünya’da “**Okul Sosyal Hizmeti**” olarak yüz yıldan fazla bir geçmişi olan, okullarda çocukların korunmasında, okul başarılarının artırılmasında sosyo ekonomik sorunlarının çözümlenmesinde örnek çalışmaları olan sosyal hizmet uygulamalarının ülkemizde de hayata geçirilmesi, eğitim yönetiminin omurgasını oluşturan “**eğitim yönetimi**”, “**eğitim hukuku**”, “**eğitim psikolojisi**”, “**eğitim planlaması**”, vb. uzmanlık dallarından birisi olarak “**okul sosyal hizmet uzmanı**” unvanıyla yer alması kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

Akyüz E. (2012). Çocuk Hukuku. *Çocukların Hakları ve Korunması*. Genişletilmiş 2. Baskı., Pegem Akademi. Ankara.

Canadian Social Work (Travail Social Canadien), Volume 12 (2) Autumn/Automne 2010.

Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Eğitimi “*Eğitici El Kitabı*”.
www.cocuklaricinadalet.org

Demirtaş İ. (2012). “Aile ve Çocuk Mahkemeleri’nde Çalışan Uzmanların Sorunları İnceleme Raporu”. Adalet Bakanlığı İç Denetim Birimi.

Duman N. (2000). “Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları Ve Okul Sosyal Hizmeti”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Elmacı F. (2009). Çocukların Korunması ve Refahlarının Arttırılmasında Okulun Rolü: “İngiltere Örneği”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7(1), 69-84.

“Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”.7 Eylül 2013 Tarih ve 28758 Sayılı Resmi Gazete.

Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim İstatistikleri(2013-2014).

Ögel, K., Tarı, I., Yılmazçetin, E.Ceyda. (2006).Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme..
Yeniden Yayınları no: 17. İstanbul.

Özbesler C. ve Duyan V. (2009). Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet “*Social Work in School Settings*” Eğitim ve Bilim Dergisi. Cilt 34, Sayı 154.

Özmen, F., Kubanç, Y. 2013 “Liselerde Madde Bağımlılığı – Mevcut Durum Ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri Ve Öğretmenlerin Bakış Açıları” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/3, Winter 2013.

“Türkiye’de 2006-2010 Yılları Arası Kayıp Çocuk Sorunu Ve İlgili Risk Faktörlerinin İncelenmesi - Saha Araştırması” Türkiye Büyük Millet Meclisi Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Meclis Araştırması Komisyonu. Kasım 2010.

Türkiye İstatistik Kurumu.

http://elearning-events.dit.ie/UNICEF-TK/unit2/2_2_3.htm

<http://www.casw-acts.ca/en/school-social-work>

Uğurlu, Z., Gülsen, İ, A., “Çocuk Hakları ve Hukuku Bağlamında Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”. International Journal of Social and Educational Sciences. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Sayı: 1 2014 - Haziran / 2014 –June . www.ijoses.com.

Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi (2012). UNICEF